

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ ПОЛІЦІЇ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ

Шкляр Анатолій

аспірант кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти

і менеджменту соціокультурної діяльності

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

вул. М. Кривоноса, 2, Тернопіль, Україна

orcid.org/0000-0002-0736-6107

anatoliyshklar@gmail.com

Ключові слова:

*методологічні підходи,
професійна компетентність,
офіцери поліції, профілактика,
правопорушення,
неповнолітні.*

У статті розглянуто методологічні підходи до вивчення й аналізу формування професійної компетентності офіцерів поліції до профілактики правопорушень неповнолітніх. Установлено, що компетентність є здатністю особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, вміння, цінності та інші особисті якості. З'ясовано, що професійна компетентність забезпечує можливість стати конкурентоспроможним фахівцем, який користується попитом і може якісно, на високому рівні виконувати професійну діяльність. У нашому розумінні професійна компетентність офіцера поліції є інтегральною сукупністю особистісних і професійних характеристик, набутих у процесі професійної підготовки, що відображають рівень теоретичних знань і практичних умінь і навичок, спрямованих на здійснення професійної діяльності.

Також у статті виокремлено низку таких методологічних підходів, як системний, особистісний, діяльнісний, на які доцільно спиратися в процесі формування професійної компетентності офіцерів поліції до профілактики правопорушень неповнолітніх. Установлено, що системний підхід забезпечує дослідження професійної компетентності майбутнього офіцера поліції як багатоаспектного поняття взаємопов'язаних елементів: мети, завдань, методологічних підходів, принципів, форм, методів, технологій навчання, результатів. Компетентнісний підхід акцентує увагу на професійній компетентності й вагомості професійної підготовки, в процесі якої курсанти ознайомлюються з основними вимогами до проведення профілактичних заходів із неповнолітніми. Профілактична діяльність Національної поліції передбачає загальну, індивідуальну та профілактику спеціальної спрямованості. Із позиції особистісного підходу, формування професійної компетентності офіцерів поліції до профілактики правопорушень неповнолітніх орієнтується на особистість офіцера з особистісно-професійними характеристиками, якостями, рисами. Діяльнісний підхід зосереджує увагу на самому процесі профілактики з неповнолітніми правопорушниками.

METHODOLOGICAL APPROACHES TO POLICE OFFICERS' PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION TO PREVENTION OF JUVENILE OFFENSES

Shkliar Anatolii

*Postgraduate Student at the Department of Social Work,
Special Education and Management of Socio-Cultural Activities
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
M. Kryvonosa str., 2, Ternopil, Ukraine
orcid.org/0000-0002-0736-6107
anatoliyshklar@gmail.com*

Key words:

*methodological approaches,
professional competence, police
officers, prevention, delinquency,
minors.*

The article considers methodological approaches to the study and analysis of the police officers' professional competence formation in the prevention of juvenile delinquency. It is established that competence is a person's ability to perform a certain type of activity. This activity is expressed through knowledge, understanding, skills, values and other personal qualities. It was found that professional competence provides an opportunity to become a competitive specialist who is in demand and can perform professional activities at a high level. In our understanding, the professional competence of a police officer is an integral set of personal and professional characteristics acquired in the process of professional training, reflecting the level of theoretical knowledge and practical skills aimed at carrying out professional activities.

The article also highlights a number of methodological approaches, such as: systemic, personal, activity, which should be based on in the process of forming the professional competence of police officers to prevent juvenile delinquency. It is established that the system approach provides research of professional competence of the future police officer as a multifaceted concept of interconnected elements: goals, objectives, methodological approaches, principles, forms, methods, training technologies, results. The competency approach emphasizes the professional competence and importance of professional training, in the process of which cadets get acquainted with the basic requirements for preventive measures with minors. Preventive activities of the National Police include general prevention; prevention of special orientation, which aims to prevent the commission of certain types of offenses or their commission by certain minors; individual crime prevention. From the standpoint of a personal approach, the formation of professional competence of police officers to the prevention of juvenile delinquency focuses on the personality of the officer with personal and professional characteristics, qualities, traits. The activity approach focuses on the very process of prevention with juvenile offenders.

Постановка проблеми. Професія «поліцейський» є однією з найскладніших професій, оскільки вимагає від її суб'єкта здатності з високою ефективністю розв'язувати професійні завдання, що пов'язані з ризиком для життя, високим рівнем стресостійкості і відповідальності за свої дії.

Сьогодні професійна діяльність офіцерів поліції характеризується багатофункціональністю, динамічністю, особливими умовами напруження, регламентованістю, чітким керуванням діями, їх злагодженістю й узгодженістю, адже пов'язана з безперервним вирішенням сукупності нагальних проблем і завдань [1].

Для майбутніх офіцерів Національної поліції питання формування професійної компетентності в контексті здійснення профілактики правопорушень неповнолітніх набуває вагомого значення та розглядається як умова ефективності та якості виконання службових обов'язків. Зважаючи на це, у закладах вищої освіти Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України посилюється увага до аспекту вивчення превентивного виховання, набуття курсантами необхідного досвіду здійснення профілактичних заходів із неповнолітніми правопорушниками.

У наказі МВС України «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів юве-

нальної превенції Національної поліції України» [5] визначено особливості організації роботи, завдання та повноваження підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. Одні з основних завдань підрозділів ювенальної поліції зосереджені на профілактичній діяльності, спрямованій на запобігання вчиненню дітьми кримінальних й адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вживання в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; на веденні профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведенні з ними заходів індивідуальної профілактики.

Сутність, зміст, особливості формування професійної компетентності вивчали Л. Алексєєва, М. Васильєва, Л. Петровська, В. Пономаренко, С. Сисоєва, М. Фіцула та інші. У дослідженнях О. Губаревої, О. Єлісєєва, Н. Кулик, В. Тюріної зосереджено увагу на деяких питаннях професійної компетентності працівників органів внутрішніх справ. Але питання формування професійної компетентності офіцерів поліції до профілактики правопорушень неповнолітніх залишилися ще не достатньо вивченими.

Під час наукового пошуку ми поставили перед собою **мету** – визначити основні науково-методологічні підходи до формування професійної компетентності офіцерів поліції до профілактики правопорушень неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка майбутніх офіцерів поліції в закладах вищої освіти потребує нової орієнтації освітнього процесу, спрямованого на підготовку компетентного фахівця, здатного самостійно і творчо розв'язувати складні професійні завдання. Нам видається можливим реалізувати це в межах компетентнісного підходу. Відповідно, виникає необхідність розгляду поняття «компетентність».

Згідно з Національною рамкою кваліфікацій, компетентність трактують як здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, вміння, цінності та інші особисті якості, характеризується комплексністю навчальних, соціальних та культурних впливів на особистість у процесі її життєдіяльності [8]. У методологічній площині О. Пометун розглядає компетентність як спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і відносин, які набувають у процесі навчання. При цьому сформовані компетентності людина використовує в різних соціальних та інших контекстах залежно від умов і потреб у процесі здійснення різних видів діяльності [7, с. 18].

Професійна компетентність забезпечує можливість стати конкурентоспроможним фахівцем, який користується попитом і може якісно, на високому рівні виконувати професійну діяльність. Ми

будемо розуміти професійну компетентність офіцера поліції як інтегральну сукупність особистісних і професійних характеристик (якостей, рис), набутих у процесі професійної підготовки, що відображають рівень теоретичних знань, практичних умінь і навичок, спрямованих на здійснення професійної діяльності. Під час дослідження було з'ясовано, що формування професійної компетентності офіцерів поліції до профілактики правопорушень неповнолітніх має враховувати такі підходи, як системний, компетентнісний, особистісний та діяльнісний. Розглянемо їх детальніше.

Системний підхід є базовим науково-методологічним орієнтиром у пошуку шляхів формування професійної компетентності офіцерів поліції до означеного виду діяльності, його структурно-функціональному аналізу. Поняття «система» тлумачиться як множина взаємопов'язаних елементів, що утворюють стійку єдність, яка має певні інтеграційні властивості й закономірності [4].

Конкретизуючи систему, Л. Гаврілова зосереджує увагу на таких її характеристиках: цілісності (залежність кожного елементу системи від його місця й функції у системній цілісності); наявності нових інтегративних якостей, що виникають через взаємодію системних елементів, які не притаманні окремо взятим елементам; структурованості та ієрархічності; взаємозалежності системи й середовища, які проявляють свої властивості у процесі взаємодії; множинності опису системи задля її адекватного пізнання [2].

У межах системного підходу процес формування професійної компетентності офіцерів поліції до профілактики правопорушень неповнолітніх досліджується як цілісна система, впорядкована сукупність взаємопов'язаних компонентів (мети, завдань, методологічних підходів, принципів, форм, методів, технологій навчання, результатів тощо).

Вибір *компетентнісного підходу* зумовлений виокремленням ключових напрямів державної освітньої політики, до яких віднесено модернізацію структури, змісту й організації освіти на засадах компетентнісного підходу [6]. Окрім цього, актуальність компетентнісного підходу пояснюється не лише можливістю отримання знань, а й здатністю індивіда узагальнити обсяг отриманої інформації та навичок і успішно їх використати як у професійній діяльності, так і під час розв'язання власних життєвих потреб.

Українські дослідники пропонують розглядати компетентнісний підхід із позиції переорієнтації з процесу навчання на результати освіти, зміщуючи акцент із накопичування знань, умінь і навичок на розвиток у студентів здатності діяти практично та застосовувати набутий досвід у конкретних ситуа-

ціях [3]. М. Фіцула доводить, що компетентнісний підхід є методологічним підходом у педагогіці, що дає можливість удосконалити й розширити коло знань, умінь і навичок, набути досвід «емоційно-ціннісного ставлення до дійсності», досягнути мотиваційних, аксіологічних, когнітивних, рефлексивних результатів у навчанні [10].

Для характеристики професіоналізму фахівця сьогодні використовують поняття «професійна компетентність», від рівня якої значно залежить успішність виконання поставлених перед підрозділами МВС України завдань. Важливо зазначити, що у формуванні професійної компетентності офіцерів поліції до профілактики правопорушень неповнолітніх особливу роль покликана відігравати професійна підготовка, у процесі якої майбутні правоохоронці ознайомлюються з основними вимогами до проведення профілактичних заходів.

Наголосимо, що профілактична діяльність Національної поліції різноманітна за своєю природою, тому виділяють різні види та підвиди такої діяльності. На підставі аналізу законодавства України, яким регламентується профілактика правопорушень Національною поліцією, В. Фелик поділив профілактичну діяльність на три види, а саме: 1) загальну профілактику, що здійснюється органами поліції в загальнодержавному або регіональному масштабі; 2) профілактику спеціальної спрямованості, яка має на меті попереджати вчинення окремих видів правопорушень або їх вчинення окремими групами осіб, зокрема неповнолітніми; 3) індивідуальна профілактика правопорушень [9, с. 315].

Використання *особистісного* підходу дає змогу врахувати суб'єктивно-типологічні особливості майбутніх офіцерів поліції, що набуває актуальності в підготовці курсантів, які мають володіти комплексом сформованих компетенцій. Особистісний підхід пов'язаний з особистісно орієнтованою освітою, спрямованою на розвиток і саморозвиток студента, його становлення з урахуванням індивідуальних характеристик, що дає можливість реалізувати себе в навчальній діяльності з урахуванням власних потреб, здібностей, інтересів, ціннісних орієнтацій, досвіду тощо. Окреслений підхід зосереджує увагу на процесі становлення студента як активного суб'єкта навчального процесу, створює умови для прояву і розвитку особистісно-професійних якостей студентів, стимулює прагнення до отримання комплексу професійних знань, умінь і навичок, формуючи такими чином особистість офіцера поліції.

До складу особистісно-професійних якостей офіцера поліції О. Борисюк зараховує емоційну

стійкість, товариськість, задоволеність собою і своїми успіхами, готовність слідувати нормам і вимогам, схильність до ризику, прагнення до суспільного визнання, лідерства й адекватного розуміння свого місця і ролі в професійній діяльності [1].

Цей підхід має для нас принципове значення, оскільки він спрямований на формування і розвиток професійно важливих якостей та характеристик, що сприяють становленню особистості офіцера поліції.

Діяльнісний підхід визначає провідну роль діяльності в реалізації внутрішніх резервів особистості та передбачає дотримання принципів єдності свідомості та діяльності, інтеріоризації та екстеріоризації. Реалізація цього підходу передбачає залучення студентів до різноманітних видів діяльності, максимально наближених до майбутньої професійної діяльності. Із позиції діяльнісного підходу, процес формування професійної компетентності офіцерів поліції до профілактики правопорушень неповнолітніх розглядаємо як специфічний вид діяльності, під час якого здійснюється вплив на внутрішні й зовнішні мотиви курсантів; особлива увага зосереджується саме на активності студента.

Висновки. Таким чином, методологічні орієнтири дослідження професійної компетентності офіцерів поліції вбачаємо в орієнтації на такі наукові підходи, як системний, що забезпечує дослідження професійної компетентності майбутнього офіцера поліції як багатоаспектного поняття взаємопов'язаних між собою елементів; компетентнісний, акцентований на формуванні професійної компетентності й вагомості професійної підготовки, у процесі якої курсанти ознайомлюються з основними вимогами до проведення профілактичних заходів із неповнолітніми; особистісний, згідно з яким формування професійної компетентності офіцерів поліції до профілактики правопорушень неповнолітніх орієнтується на особистість офіцера поліції з особистісно-професійними характеристиками, якостями, рисами; діяльнісний, який зосереджує увагу на самому процесі профілактичних дій із неповнолітніми правопорушниками. Виокремлені наукові підходи взаємопов'язані й складають цілісну систему формування професійної компетентності офіцерів поліції до профілактики правопорушень неповнолітніх.

Перспективи подальших розвідок будуть спрямовані в площину вивчення практичних механізмів формування професійної компетентності офіцерів поліції до профілактики правопорушень неповнолітніх.

Література

1. Борисюк О.М. Психологічні умови формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів поліції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Психологічна*. 2018. № 2. С. 197–207.
2. Гаврілова Л. Науково-методологічні підходи до аналізу професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів. *ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»*. Слов'янськ, 2015. Вип. 2. С. 7–17.
3. Запорожан В.М., Каштальян М.М., Чернецька О.В. Сучасні підходи до освітнього процесу з підготовки високопрофесійних фахівців. *Медицина освіти: матеріали XIV Всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнар. уч., присвяченої 60 річчю ТДМУ, м. Тернопіль, 18–19 травня 2017 р.* Тернопіль, 2017. С. 27–31.
4. Кузьмин В.П. Исторические предпосылки и гносеологические основания системного подхода. *Психологический журнал*. 1982. Т. 3. № 4. С. 41–51.
5. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : Наказ МВС України від 19.12.2017 р. № 1044 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf
7. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
8. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.
9. Фелик В.І. Класифікація видів профілактичної діяльності національної поліції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. С. 39–42.
10. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2014. 456 с.

References

1. Borysiuk O. M. (2018). *Psykhologichni umovy formuvannia upravlinskoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv politsii* [Psychological conditions for the formation of managerial competence of future police officers]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav* [Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs]. Seriiia psykhologichna. № 2. Pp. 197–207. [in Ukrainian].
2. Havrilova L. (2015). *Naukovo-metodolohichni pidkhody do analizu profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv* [Scientific and methodological approaches to the analysis of professional competence of future primary school teachers]. *DVNZ «Donbaskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet»* [Donbass State Pedagogical University]. Sloviansk. Vyp. 2. Pp. 7–17. [in Ukrainian].
3. Zaporozhan V. M., Kashtalian M. M., Chernetska O. V. (2017). *Suchasni pidkhody do osvitnoho protsesu z pidhotovky vysokoprofesiinykh fakhivtsiv* [Modern approaches to the educational process for the training of highly professional specialists]. *Medychna osvita: materialy XIV Vseukrainskoi nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uch., prysviachenoi 60 richchii TDMU* [Medical education: materials of the XIV All-Ukrainian scientific-practical. conf. with international uch.], m. Ternopil, 18-19 travnia 2017 r. Ternopil., Pp. 27–31. [in Ukrainian].
4. Kuz'min V. P. (1982). *Istoricheskie predposylki i gnoseologicheskie osnovaniya sistemnogo pohoda* [Historical background and epistemological foundations of the systemic approach]. *Psihologicheskij zhurnal* [Psychological journal]. T.3. № 4. Pp. 41–51. [in Russian].
5. Nakaz MVS Ukrainy № 1044 «Pro zatverdzhennia Instruktсии z orhanizatsii roboty pidrozdiliv yuvenalnoi preventsii Natsionalnoi politsii Ukrainy» [About the statement of the Instruction on the organization of work of divisions of juvenile prevention of National police of Ukraine] vid 19.12.2017 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text> [in Ukrainian].
6. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky. [National strategy for the development of education in Ukraine for 2012-2021] URL : http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf [in Ukrainian].
7. Pometun O. I. (2004). *Teoriia ta praktyka poslidovnoi realizatsii kompetentnisnogo pidkhodu v dosvidi zarubizhnykh krain* [Theory and practice of consistent implementation of the competence approach in the experience of foreign countries]. *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti : svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy* : Biblioteka z osvitnoi polityky ; pid zah. red. O. V. Ovcharuk. Kyiv : K.I.S., 112 s. [in Ukrainian].

8. Pro zatverzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii [On approval of the National Qualifications Framework]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.11.2011 r. № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>. [in Ukrainian].
9. Felyk V. I. (2016). *Klasyfikatsiia vydiv profilaktychnoi diialnosti natsionalnoi politsii Ukrainy* [Classification of types of preventive activities of the National Police of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University]. Serii: Pravo. Pp. 39–42. [in Ukrainian].
10. Fitsula M. M. (2014). *Pedahohika vyshchoi shkoly* [Pedagogy of high school]: navch. posib. Kyiv : Akademvydav, 456 s. [in Ukrainian].